

ÇOCUKLARIN DENETİM ODAĞI İLE ALGILADIKLARI ANNE TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ (ÇOCUKLARIN DENETİM ODAĞI İLE ANNE TUTUMLARI)

Fatma Alisinanoğlu*

Özet

Denetim odağı kişinin olayları yönlendirme odağı biçiminde açıklanabilir. Bir çok kişilik özelliği gibi denetim odağının temelleri de çocukluk yıllarına dayanmaktadır. Çocuğun günlük olaylardaki davranışları sonucu anne-baba ve öğretmeni gibi yakın çevresindeki kişilerden aldığı ödül ve cezalarla denetim odağı eğilimi belirlenebilmektedir. Çocuğun annesi onun doğumundan itibaren bakımı, eğitimi ve sağlığı gibi sorumlulukların en büyük kısmını yürüten kişidir. Araştırma çocukların denetim odaklarında sosyo-ekonomik düzey, cinsiyet, kardeş sayısı, doğum sırası, anne-baba öğrenim düzeyi gibi değişkenlerin farklılık yaratıp yaratmadığını belirlemek ve çocukların denetim odakları ile algıladıkları anne tutumları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırma sonucunda çocukların denetim odakları puan ortalamalarında, cinsiyet, anne öğrenim düzeyi ve koruyucu anne tutumunun önemli bir farklılığa neden olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Denetim odağı, içten denetim, dıştan denetim, anne-baba tutumları.

Abstract

Locus of control may be taken into consideration as an individual guiding way of event. Like many of the characteristic properties, the fundamental of control is also based on the individual's childhood. Rewards and punishment are given to children by their parents, teachers and others in the manner of the locus of control. A mother of a child inevitably finds herself in locus of control, for she has had many responsibilities in bringing up her children since the date of the birth. This study aims to research the relationship between children's locus of control and the perception of mother attitudes. The results of this study showed that there was no difference between the children's locus of control and social economical levels, number of siblings, fathers' educational levels and birth order. However, there was difference between the children's locus of control and mothers' educational level. Moreover, there was no relationship between the children's locus of control and democratic and oteterian mother. There was significant relationship between the children's locus of control and protective mother.

Key Words: Locus of control, internal locus of control, external locus of control, parent attitudes

Bireyin sağlıklı bir yetişkin olmasında, çocukluk yıllarındaki yaşam deneyimlerinin önemli etkisi olduğu bilinmektedir. Birey sosyal gelişim süreci içinde çocukluktan itibaren çevresindeki kişileri ve olayları gözleyerek, hangi davranışların hangi sonuçları doğuracağı ve hangi sonuçların kendi davranışlarından kaynaklandığı konusunda oldukça tutarlı beklentiler geliştirmektedir. Günlük yaşamda meydana gelen olaylarda

Yazışma adresi: *Doç. Dr. Fatma Alisinanoğlu, G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Okul Öncesi Öğretmenliği Anabilim Dalı, 06500 Teknikokullar/Ankara

yakın çevresindeki kişilerden aldığı olumlu veya olumsuz tepkiler (ödül-ceza) çocuğun “denetim odağı” eğilimini belirlemektedir (Lefcourt 1982, Rotter 1990, Strickland 1989, Yeşilyaprak 1988).

Denetim odağı kavramı ilk kez sosyal öğrenme kuramında yer almıştır. Rotter sosyal öğrenme kuramı içinde bu kavramı kullanan ve araştırmalarıyla kavramın literatüre girmesini sağlayan kişidir. Rotter kişilerin yaşamlarını denetleyebilme güçleri bakımından birbirinden farklılıklar gösterdiklerini gözlemiştir. Birey yapmak istediği davranış için gerekli gücü kendinde görüyor mu? Yoksa bir başkasının iznine veya gücüne mi ihtiyaç duyuyor? (Cüceloğlu 1993a, Ertübey Kurt 1990).

Rotter denetim odağı algısını; ödül ve cezanın bireyin kendisinden mi, yoksa bireyin dışındaki bazı etkilere mi kaynaklandığına ilişkin genel bir beklenti olarak tanımlamaktadır. Rotter geliştirmiş olduğu kişilik boyutunun bir ucunu “içten denetim”, diğer ucunu da “dıştan denetim” olarak isimlendirmiştir. Kişinin içten veya dıştan denetimli olması içinde bulunulan duruma göre değişebilmektedir. Ancak kişiler yaşamlarının her yönünde ve her durumda genellikle bu uçlardan birine daha yakın olabilmektedirler. (Chubb, Fertman ve Ross 1997, Cüceloğlu 1993a, Ertübey-Kurt 1990, Njus ve Brockway 1999, Nunn 1987).

Denetim odağının içten denetim ucuna yakın olan kişiler, yaşadığı olayların, çerçevesinde olup bitenlerin kendi denetimleri altında olduğuna ve yaşamlarını istedikleri yöne çevirebileceklerine inanmaktadırlar. Başarısızlıklarının sebebini dış faktörlerde aramadan, kendi davranışlarında arayabilmektedirler. Kendi düşüncelerine önem vermekte ve başkalarının baskılarına yenik düşmeden kendi kararlarını uygulayabilmektedirler. Karar vermeden önce çok yönlü düşünmekte, olayların sonuçlarını gözönüne alarak karar vermektedirler. İçten denetimli kişiler işlerini severek yapmaktadırlar ve daha verimlidirler. Sorumluluklarını bilen, güvenilir ve uyumlu davranışlar gösteren kişilerdir (Cüceloğlu 1993a, Dönmez 1983).

Ödül ve cezanın kişinin kendi dışındaki başka güçlerce (Örneğin; Tanrı, kader, şans, otorite figürleri) yönetildiği ya da denetlendiğini düşünen, bu nedenle ödüle ulaşma veya cezadan kaçma konusunda kişisel çabaların etkisinin olamayacağı doğrultusundaki genel inanca eğilimli olan kişiler de dıştan denetimli olarak nitelendirilmektedir (Rotter 1990, Yeşilyaprak 1998).

Dıştan denetimli kişiler içinde yaşadıkları sosyal çevrenin kurallarına uymayı görev saymaktadırlar. Davranışlarını “başkaları ne der?” düşüncesiyle belirleyebilmekte ve başkalarının baskılarına yenik düşebilmektedirler. Çoğu kez kendi mutluluklarını bir başkasına bağımlılıkta (Örn : anne-baba, eş vb.) ve onları mutlu etmekte arayabilmektedirler. Dıştan denetim ucuna yakın olan kişiler yaşantısını etkilemekte aciz olduğuna ve yaşamını kaderin belirlediğine, elinden gelen birşey olmadığına inanmaktadırlar (Cüceloğlu 1993a, 1993b).

Anne-babalar bilerek ya da bilmeyerek doğumlarından başlayarak çocuklarına nasıl davranmaları, düşünmeleri, hissetmeleri ve algılamaları gerektiğini çocuk yetiştirme tutumlarıyla öğretmektedirler. Çocuğun kişilik gelişimi üzerinde önemli etkisi bulunan anne-baba tutumlarının en belirgin iki özelliği “duygusal ilişki boyutu” ile “denetim boyutu”dur. Duygusal ilişki boyutunun kabul edici tutumdan, reddedici tutuma kadar

uzanan geniş bir yelpaze içinde farklılaştığı, denetim boyutunun da kısıtlayıcı tutumdan, koruyucu tutuma kadar geniş bir alanı kapladığı çeşitli araştırmalarla vurgulanmıştır (Aksaray 1992, Alisinanoğlu 1995, Bostan 1993, Öztürk 1990, Yavuzer 1994).

Otoriter anne-baba tutumlarıyla büyüyen çocuklar otoriteyle başedebilmek için otoriteye boyun eğmekte ve istenilen davranışın dışına çıkmamaktadırlar. Bu durum özellikle şiddetli cezanın uygulandığı ve cezadan kurtulmanın tek yolunun boyun eğmek olduğu ortamlarda görülmektedir. Bu çocukların çoğu yetişkin olduktan sonra da otoriteye sorgusuz uymayı sürdürmekte ve her ortamda gücü simgeleyen her şeye karşı boyun eğebilmektedirler. Çoğunlukla dıştan denetim boyutunda yer alan bu çocuklar (yetişkinler de) kendi gereksinimlerini görmezden gelmekte, kendi düşüncelerini savunmamakta ve aldığı kararların da arkasında duramayabilmektedirler. Çocuk kendini çevresindeki diğer bireylerin isteklerini yerine getiren bir araç olarak görerek, artık kendi yaptıklarından sorumlu olmadığını düşünebilmektedir (Gordon 1996, 1999).

Sürekli olarak “Yapmamalısın”, “Gitmemelisin”, “Dokunma” gibi direktiflerle karar verme olanağı tanınmayarak yetiştirilen çocukların, neden-sonuç ilişkisi kurmaları, sorumluluk almaları, yaratıcılıkları, problem çözme becerileri ve çevrelerini keşfederek denetim altına alabilme yeteneklerinin gelişimi engellenebilmektedir (Rodgers 1998).

Tehlikelerden, hastalıktan ve benzeri durumlardan korumak adına gereğinden fazla kontrol altında büyütülen, aşırı derecede korunan çocukların da, çevresini araştırması ve keşfetmesi, yaşayarak öğrenmesi engellenmektedir. Böylece olaylara seyirci kalan, başkasına bağımlı olan ve başkasının denetimi altında yaşamayı tercih eden bireyler yetişebilmektedir (Dökmen 1997, Yavuzer 1992).

Demokratik aile ortamında, çocuk aile içinde bir birey olarak kabul edilmekte, koşulsuz sevgi ve saygı görmekte, karar vermesi ve deneme yanılma yoluyla öğrenmesi desteklenmektedir. Kabul edilen ve edilmeyen davranışların sınırları bellidir. Bu kurallar çerçevesinde çocuk özgürdür ve aile içinde söz hakkı vardır. Böyle bir ortamda büyüyen çocuğun, içten denetimli bir birey olması beklenmektedir (Alisinanoğlu 1995).

Anne-baba tutumlarının yanı sıra çocuğun kardeş sayısı, doğum sırası, cinsiyeti, ailenin sosyo-ekonomik düzeyi ve anne – baba öğrenim düzeyi gibi etkenlerin, çocuğun içten veya dıştan denetimli olmasını etkileyebilecek faktörler olduğu düşünülmektedir.

Araştırmada alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ilköğretim okullarına devam eden on yaş çocuklarının denetim odaklarında sosyo-ekonomik düzey, cinsiyet, kardeş sayısı, doğum sırası, anne-baba öğrenim düzeyi gibi bağımsız değişkenlerin farklılık yaratıp yaratmadığının belirlenmesi ve çocukların denetim odakları ile algıladıkları anne tutumu arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Evren ve Örneklem

Ankara il merkezinde alt ve üst sosyo ekonomik düzeydeki semtlerde bulunan ilköğretim okullarına devam eden on yaş grubu çocuklar araştırmanın evrenini oluşturmaktadır.

Alt ve üst sosyo ekonomik düzeydeki semtlerde bulunan ilköğretim okullarına devam eden on yaş grubu çocuklar arasından tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen alt sosyo ekonomik düzeyden 80 ve üst sosyo ekonomik düzeyden 80 olmak üzere toplam 160 çocuk araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır (Alt SED'den Gülveren İlköğretim Okulu ve Çocuk Sevenler İlköğretim okulu; üst SED'den Konutkent İlköğretim Okulu ve Avni Akyol İlköğretim Okulu'na devam eden çocuklar).

On yaşında olmayan, parçalanmış aileye sahip olan (boşanma, ölüm vb. nedenlerle) ve herhangi bir engeli olan çocuklar araştırma kapsamına alınmamıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada çocuklar ve aileleri hakkındaki tanıtıcı bilgileri belirlemek amacıyla "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır. Kişisel Bilgi Formunda çocuğun yaşı, cinsiyeti, kardeş sayısı, doğum sırası, anne babanın birlikte yaşayıp yaşamadığı, anne-babanın öğrenim düzeyi ile ilgili sorular yer almaktadır.

Çocukların denetim odaklarını belirlemek amacıyla Nowicki-Strickland tarafından 1973'de geliştirilmiş olan "Nowicki-Strickland Locus of Control Scale for Children" ın, Korkut (1986)'un 19 maddesinin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasını yapmış olduğu "Çocuklar İçin Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçekte dıştan denetime yönelik ifadeler (Evet/Hayır seçeneğine) 1 puan verilmektedir. Dolayısıyla çocuğun bu ölçekten yüksek puan alması dıştan denetim ucunda düşük puan alması ise içten denetim ucunda olduğunu göstermektedir. Alınabilecek en düşük puan "0", en yüksek puan "19"dur.

Çocukların algıladıkları anne tutumlarını belirlemek için, Kuzgun (1972) tarafından geliştirilen ve Eldeklioğlu (1996) tarafından yeniden düzenlenen "Anne-Baba Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Demokratik (15 davranış ifadesi), koruyucu (15 davranış ifadesi) ve otoriter (10 davranış ifadesi) anne-baba tutumlarını ölçen 40 maddeden oluşmaktadır. Likert tipi (5'li dereceleme) bir ölçektir. Her tutumun puanı ayrı hesaplanmaktadır. Örnekleme alınan çocuklardan bu ifadeleri sadece anneleri için doldurmaları istenmiştir.

Verilerin Analizi (İşlem)

Örnekleme alınan 160 çocuktan elde edilen denetim odağı puanlarında gözlenen farklılıkları açıklamak için deneklerin SED, cinsiyet, kardeş sayısı, doğum sırası, anne-baba öğrenim düzeylerini gösteren sınıflandırılmış değişkenler ile anne tutumunu gösteren otoriter, demokratik ve koruyuculuk değişkenlerinden yararlanılmıştır. Anne tutumunu gösteren bu değişkenler puan olup sürekli değişkenlerdir.

Denetim odağı puanı üzerine bu değişkenlerin etkisi genelleştirilmiş doğrusal modelde varyans analizi tekniği ile incelenmiştir. Bu modelde denetim odağı puanı bağımlı değişken, SED, cinsiyet, kardeş sayısı, doğum sırası, anne-baba öğrenim düzeyi değişkenleri bağımsız değişkenler ve anne tutumları değişkenleri (otoriter, demokratik ve koruyucu) kovaryant değişkenler olarak alınmıştır. Varyans analizi sonucunda farklı gruplar Duncan testi ile belirlenmiştir. Ebeveyn tutumu değişkenleri ile denetim puan odağı arasında kovaryans analizinin yanında korelasyon analizi de yapılmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Araştırmada alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ilk öğretim okullarına devam eden, on yaş çocuklarının denetim odaklarında sosyo-ekonomik düzey, cinsiyet, kardeş sayısı, doğum sırası, anne-baba öğrenim düzeyi gibi sınıflandırılmış bağımsız değişkenlerin farklılık yaratıp yaratmadığının belirlenmesi ve çocukların denetim odakları ile algıladıkları anne tutumu arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma ile ilgili olarak toplanan veriler değerlendirilerek analiz edilmiş, bulgular test edilmiş şekli ile verilmiştir.

Araştırma kapsamına alınan 160 çocuğun denetim odağı puanlarına ait tanıtıcı istatistikler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Örneklem Alınan Çocukların Denetim Odağı Puanlarına Ait Tanıtıcı İstatistikler

<i>Denetim Puanı</i>	<i>n</i>	<i>minimum</i>	<i>maximum</i>	<i>ortalama</i>	<i>St.Hata</i>
	160	2	17	8.4625	0.1891

Tablo 1’de de görüldüğü gibi deneklerin denetim odağı puanları 2 ile 17 arasında değişmektedir. Bu farklılığın kaynakları varyans analizi tekniği ile incelenmiştir. Varyans analizi için kurulan modelde sosyo-ekonomik düzey, cinsiyet, kardeş sayısı, doğum sırası, anne öğrenim düzeyi, baba öğrenim düzeyi değişkenlerinin esas etkileriyle birlikte, sosyo-ekonomik düzey ve cinsiyet interaksyonu ele alınmıştır. Kovaryans Analizi için ise anne tutumu değişkenleri kullanılmıştır. Yapılan varyans analizi sonuçları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Denetim Odağı Puanına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Varyasyon Kaynakları	Serbestlik Dereceleri	Kareler Ortalamaları	F	P
SED	1	4.473	0.953	0.331
Cinsiyet	1	20.830	4.437	0.037*
Kardeş sayısı	2	5.876	1.252	0.289
Doğ.Sır.	2	9.199	1.959	0.145
Anne Öğr.	5	17.627	3.754	0.003**
Baba Öğr.	4	0.276	0.059	0.994
Demokratik	1	12.433	2.648	0.106
Koruyucu	1	18.469	3.934	0.049*
Otoriter	1	9.126	1.944	0.165
SEDX Cinsiyet	1	1.066	0.227	0.635
Hata	140	4.695		

* p < 0,05 **p < 0,01

Tablo 2'den de görüldüğü gibi deneklerin denetim odağı puanlarında gözlenen varyasyonun en önemli kaynağı anne öğrenim düzeyi ve sırasıyla cinsiyet, annenin koruyucu tutumudur. (Anne öğrenim düzeyi : F=3.754 P<0.01, cinsiyet : F = 4.437 P<0.05, koruyucu anne tutumu : F=3.934, P<0.05). Sosyo-ekonomik düzey, kardeş sayısı, doğum sırası ve baba öğrenim düzeyinin ise çocukların denetim odağı puan ortalamalarında farklılığa neden olmadığı belirlenmiştir. (SED: F=0.953 P>0.05, Kardeş sayısı: F=1.252 P>0.05, Doğum sırası: F=1.959 P>0.05, Baba öğrenim düzeyi: F=0.059 P>0.05).

Sınıflandırılmış bağımsız değişkenlere göre denetim odağı puanına ait tanıtıcı istatistikler ve Duncan Testi sonuçları Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Sınıflandırılmış Bağımsız Değişkenlere Göre Denetim Odağı Puanına Ait Tanıtıcı İstatistikleri ve Duncan Testi Sonuçları

<i>Değişkenler</i>	<i>n</i>	<i>Minimum</i>	<i>Maksimum</i>	<i>Ortalama</i>	<i>St. Hata</i>
SOSYO-EKONOMİK DURUM					
Alt SED	80	2	17	8.80	0.28
Üst SED	80	4	13	8.13	0.25
CİNSİYET					
Kız	81	4	13	B 8.04	0.25
Erkek	79	2	17	A 8.90	0.28
KARDEŞ SAYISI					
Tek Çocuk	27	4	14	8.78	0.49
2-3 Çocuk	115	2	17	8.23	0.21
4 ve +	18	5	13	9.44	0.65
DOĞUM SIRASI					
İlk Çocuk	82	4	17	8.45	0.26
Ortanca Çocuk	23	4	13	8.00	0.46
Son Çocuk	55	2	13	8.67	0.33
ANNE ÖĞRENİM DÜZEYİ					
Okur-Yazar Değil					
İlkokul Terk	16	7	17	A 10.75	0.66
İlkokul Mezunu	18	5	12	B 9.22	0.45
Orta Okul Mezunu	50	2	13	BC 8.48	0.33
Lise Mezunu	25	5	14	BC 8.28	0.49
Üniversite Mezunu	14	5	10	C 7.64	0.48
	37	4	13	C 7.51	0.34
BABA ÖĞRENİM DÜZEYİ					
Okur-Yazar Değil					
İlkokul Terk	-	-	-	-	-
İlkokul Mezunu	16	7	13	9.19	0.47
Ortaokul Mezunu	53	2	17	9.02	0.38
Lise Mezunu	22	4	12	8.32	0.47
Üniversite Mezunu	10	5	13	8.50	0.89
	59	4	13	7.81	0.26

Tablo 3 incelendiğinde denetim odağı puanının genel ortalaması olan 8.46'dan önemli farklılıklar varyans analizi sonucunda da saptandığı gibi anne öğrenim düzeyi ve cinsiyet değişkenlerinde belirginleşmektedir.

Anne öğrenim düzeyi seviyeleri arasındaki farkların önemli olup olmadığı Duncan testi ile saptanmıştır. Buna göre Tablo 3'den annelerinin öğrenim düzeyi en düşük olan grubun (okur-yazar olmayan) denetim odağı puanı ortalamasının en yüksek olduğu (dıştan denetimli) görülmektedir. En düşük denetim puanı ortalaması (içten denetimli) anneleri lise ve üniversite mezunu olan gruplarda gözlenmektedir. Genel olarak annenin öğrenim düzeyi arttıkça, çocukların denetim odağı puanları azalmaktadır. Bu durum annenin yüksek öğrenim düzeyinde olmasının (lise veya üniversite mezunu), çocukların içten denetimli olmalarını sağladığını göstermektedir.

Öğrenim düzeyinin yükselmesi anne ve babanın olaylara farklı bakış açılarıyla bakabilme, olayları birçok açıdan değerlendirebilme yeteneğini geliştirebilmektedir. Bireyler örgün eğitimin her kademesinde bazı davranışları kazanabileceğinden çevrelerinde gelişen olayları şansa, kadere bırakmak yerine sorunların nedenlerini daha objektif olarak araştırabilme, davranışlarını sonuçlarını tahmin ederek belirleyebilme yeteneğini

geliştirebilmektedirler. Bu özellikler içten denetimli bir bireyin özellikleridir ve bu bireyler çocuklarını da içten denetimli olarak yetiştirilebilirler (model olarak, istendik davranışına ödülle tepkide bulunarak vb.) (Alisinanoğlu ve Ulutaş, 2000, Başaran 1991, Gordon 1999).

Ayrıca incelenen araştırmaların ışığında; anne-babaların öğrenim düzeyleri yükseldikçe; çocuğu ihmal, ihtiyaçlarına karşı duyarsızlık, hatta psikolojik anlamda çocuğu reddetmeyi içeren ilgisiz tutumun ya da şartlı sevgi gösterme, çocuktan emir ve isteklerin mutlak yerine getirmesini isteme ve cezaya dönük davranışları içeren otoriter tutumun yerini çocuğa eşit haklar tanıyan, fikirlerini açıkça belirtmesini destekleyen, onunla birçok yaşantıyı paylaşmaya önem veren ve koşulsuz sevgi içeren demokratik tutuma bıraktığı söylenebilir. Böyle bir aile ortamında çocuğun genellikle içten denetimli olması beklenebilmektedir (Haktanır ve ark., 1999).

Cinsiyet için çocukların denetim odağı puan ortalamaları incelendiğinde (Tablo 3) erkek öğrencilerin denetim odağı puan ortamlarının (8.90 ± 0.28), kız öğrencilere göre ($8,04 \pm 0,25$) daha yüksek olduğu görülmektedir ($P < 0,05$). Sosyo-ekonomik düzey ile cinsiyet interaksyonu önemli bulunmamıştır ($P > 0,05$) (Tablo 2).

Erkek öğrencilerin kızlara göre daha fazla dıştan denetimli oldukları saptanmıştır. Kızların denetim odağı puan ortalamalarının erkeklerin puan ortalamalarından daha yüksek olması beklenirdi. Çünkü kızların erkeklere göre daha yumuşak başlı, hoşgörülü, yufka yürekli, ağır başlı olması gerektiğine dair genel bir kanı vardır. Bu nedenle de Türk toplumunda kızlar erkeklere göre daha fazla “uymaya” ve “otoriteye boyun eğmeye” zorlanarak, baskıcı tutumlarla yetiştirildikleri düşünülmektedir. Ancak araştırma bulguları bu kanıyı desteklememektedir.

Erkek çocukların kızlara göre daha çok dıştan denetimli olmalarının Türk ailesinin erkek çocuğa yüklediği anlamla ve erkek çocuktan beklentilerinin fazla olmasıyla ilgili olabileceği düşünülmektedir. Erkek çocuk bazı anne – babalar için geleceğin garantisi olarak görülebilmektedir

Birçok araştırmada cinsiyetin denetim odağı puan ortalamalarında farklılığa neden olmadığı belirlenirken (Durak 1997, Karnes ve Megins 1995, Korkut 1986, 1991, Lı 1997, Yeşilyaprak 1988), bazı araştırmalarda da kızların daha dıştan denetimli oldukları tespit edilmiştir (Arıca 1995, Mwanwenda 1995).

Anne tutumu değişkenleri (otoriter, demokratik, koruyucu) ile denetim odağı arasındaki kovaryans analizi sonucunda koruyuculuk ile denetim odağı puanı arasındaki ilişkinin önemli olduğu Tablo 2’deki varyans analizi tablosunda da görülmektedir.

Anne tutumu değişkenleri ile denetim odağı puanı arasındaki ilişkinin daha ayrıntılı incelenmesi için korelasyon analizi uygulanmıştır. Deneklerin tümü üzerinden yapılan hesaplamalarda denetim odağı puanı ile koruyucu anne tutumu puanı arasındaki korelasyon katsayısı $r = 0,213$ olarak saptanmıştır ($P < 0,01$). Bu sonuç kovaryans analizi sonuçlarını desteklemektedir.

Koruyucu anne tutumu puanı arttıkça, denetim odağı puanı da artmaktadır. Bu durum daha çok alt sosyo-ekonomik düzeyde etkisini göstermektedir. Alt sosyo ekonomik düzeydeki deneklerin algıladıkları koruyucu anne tutumu ile denetim odağı puanı arasındaki korelasyon katsayısı $r=0.290$ ($P<0.01$) olarak hesaplanmıştır.

Çocukların denetim odağı büyük ölçüde aile ortamı içinde şekillenmektedir. Çünkü aile en çok etkileşimde bulunulan kişileri içermektedir ve çocuk anne-babayı model almakta, onlarla özdeşleşmektedir. Bu öğrenme süreci içinde sevgiye, güvene yani çevresindekilere inanmaya, bağımsızlığa ihtiyacı vardır. Kendi başına yapabileceği işleri yapmasına fırsatlar verilmelidir.

Haktanır ve arkadaşları (1999)'nın Türkiye'deki anne-baba tutumları araştırmalarını (75 araştırma) inceledikleri çalışmalarında, sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerde cezalandırıcı, istismar ve ihmale varan olumsuz tutumlar gözlenirken, sosyo-ekonomik düzey yükseldikçe olumsuz yaklaşımların azaldığı ve daha demokratik tutumların yer aldığı görülmüştür. Bununla birlikte üç sosyo-ekonomik düzeydeki (alt, orta, üst SED) ailelerde de koruyucu ve otoriter tutumların yaygın olarak kullanıldığı görülmüştür. Bu durum ülkemizdeki yetişkinlerin genel yapısını ortaya koymasından önemlidir.

Toplumumuzda özellikle annelerin koruyucu tutumları sıkça gözlenebilmektedir. Aşırı koruyucu tutum ise çocuğu bir başkasına bağımlı hale getirebilmekte, amaçlarına ulaşmada sürekli destek bekleyen, problemleri onun yerine bir başkasının çözümlemesini alışkanlık haline getiren bireylerin yetişmesine neden olabilmektedir. Böylece sevgiye dayalı aşırı koruma, çocuğa zarar verici duruma gelebilmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırma alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ilköğretim okullarına devam eden on yaş çocuklarının denetim odaklarında sosyo-ekonomik düzey, cinsiyet, kardeş sayısı, doğum sırası, anne-baba öğrenim düzeyi gibi bağımsız değişkenlerin farklılık yaratıp, yaratmadığının belirlenmesi ve çocukların denetim odakları ile algıladıkları anne tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır.

Sosyo-ekonomik düzey, kardeş sayısı, doğum sırası ve baba öğrenim düzeyinin çocukların denetim odağı puan ortalamalarında farklılığa neden olmadığı, ancak cinsiyet ve anne öğrenim düzeyinin denetim odağı puan ortalamalarında önemli bir farklılığa neden olduğu belirlenmiştir. Ayrıca çocukların annelerini demokratik ve otoriter olarak algılamaları ile denetim odakları arasında önemli bir ilişkinin olmadığı saptanırken, koruyucu anne tutumu ile denetim odağı arasında pozitif yönde önemli bir ilişkinin olduğu görülmüştür.

Erkek çocukların kız çocuklara göre daha dıştan denetimli olması, ailelerin çocuklarına cinsiyete göre farklı tutumlar sergilediklerini göstermektedir. Ayrıca erkek çocuktan beklentilerin yüksek olduğunu, geleceğin garantisi olarak görüldüklerini bu nedenle de daha fazla beklentilere uymaya zorlanarak dıştan denetimli olabildiklerini düşündürmektedir.

Araştırmanın bir sonucu olarak koruyucu anne tutumunun çocuğun dıştan denetim boyutuna eğilimini arttırması üzerinde önemle durulması gereken bir durumdur. Anne babalar çocuklarının istek ve ihtiyaçlarına değer vermelidirler ancak bu durum kuralızsızlık olarak algılanmamalı, çocuk her istediğini elde edemeyebileceğini, bazı kurallara uyması gerektiğini öğrenebilmelidir. Konulan kuralların neler olduğu ve nedenleri belirlenerek, çocuğa açıklanmalıdır. Çocuklara uygulanan disiplinin çok katı ya da çok yumuşak olmaması önemlidir. Çocuğun bazı kararları alması, sorumluluk alması girişimleri ve bağımsızlığı desteklenmelidir.

Ayrıca annelerin öğrenim düzeyi arttıkça çocukların içten denetimli olmaları artmaktadır.

Bu bulgular tüm gelişim alanlarında özellikle araştırmanın amacı çerçevesinde kişilik gelişiminde ebeveynlerin çocukları üzerinde önemli bir etkiye sahip oldukları gerçeğini ve eğitimin gerekliliğini bir kez daha ortaya koymaktadır. Ancak ebeveynlerin çocuklarının kişilikleri üzerinde bu kadar önemli bir etkisi olmasına rağmen, anne-baba eğitimi alabilme olanakları zayıftır.

Ülkemizde anne-baba eğitiminin yaygınlaştırılmasının önemli bir ihtiyaç haline geldiği düşünülmektedir. Bazı kurum ve kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen anne-baba eğitim seminerleri mevcuttur, ancak yetersizdir. Anne- babaların çocukların gelişim alanları, gelişim özellikleri, bireysel farklılıklar, iletişim, disiplin teknikleri gibi konularda bilinçlendirilmesi önerilebilir. Hatta bu eğitimin bireyin kendini tanıması, eş seçimi gibi konularla evlilik öncesinden başlatılmasının çok daha yararlı olacağı düşünülmektedir. Çünkü, eşler arasındaki ilişkinin niteliği ve anne-babanın kişilik özellikleri de çocuğun kişilik gelişimini etkileyebilmektedir. Anne-babaların bu konulardaki eğitimlerinin yazılı basın, radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçları aracılığıyla çocuk gelişimi ve eğitimi uzmanları, psikologlar gibi bazı meslek gruplarının üstlenebileceği düşünülmektedir.

Okullardaki psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin hem nitelik, hem de nicelik olarak arttırılması çocuklar ve ailelerin ruh sağlıkları açısından önemli görülmektedir. Öğretmenlerin hizmet içi eğitim programlarıyla çocukların gelişimsel özellikleri, bireysel farklılıkları, çocukla iletişim, sınıf yönetimi ve öğretim yöntemleri konusunda detaylı bir şekilde aydınlatılmaları gerekmektedir.

Bu araştırmada çocukların denetim odakları anne tutumlarının etkisi açısından incelenmiştir. Başka araştırmalarda çocukların denetim odaklarında baba tutumları, anne-baba ilişkisi, öğretmen tutumları ve akran grubunun etkisi açılarından da incelenmesi faydalı olacaktır.

Ülkemizde gençlerin ve yetişkinlerin denetim odağına ilişkin araştırmalara sıkça rastlanırken, çocukların denetim odaklarıyla ilgili çalışmalara ise, az sayıda ve son yıllarda rastlanmaktadır. Araştırmanın çocuklarla ve aileleri ile ilgili olarak yapılacak rehberlik çalışmalarına ışık tutacağı düşünülmektedir. Kişilik gelişiminde çocukluk yıllarının önemi üzerinde durulmaktadır, ancak çocukların denetim odağı boyutunun hangi yönünde olduğunun değişken bir özellik olup, olmadığını anlamak longitudinal araştırmalar sonucu mümkün

olacaktır. Bu amaçla aynı çocukların gençlik dönemine geldiklerindeki denetim odağı boyutlarının incelenerek, karşılaştırılması yararlı olacaktır.

Kaynaklar

- Alisinanoğlu, F. (1995). Üniversite Öğrencilerinin Ben (Ego) Durumları ile Anne Baba Tutumlarını Algılamalarını Etkileyen Bazı Değişkenlerin İncelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Alisinanoğlu, F. & ULUTAŞ, İ. (2000). Çocukların Denetim Odağı ile Annelerinin Denetim Odağı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi. Cilt 1, Sayı: 3. (23-31).
- Aksaray, S. (1992). Adolesanların Benlik İmajını Etkileyen Etmenlerden Ana – Baba Tutum Algısı. Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi. Adana: Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arıca, O.T. (1995). Üniversite Öğrencilerinde Saldırganlık, Benlik Saygısı ve Denetim Odağı İlişkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Başaran, İ.E. (1991). Eğitim Psikolojisi. Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- Bostan, S. (1993). 14 – 16 Yaş Ergenlerinin Uyum Düzeylerinin ve Anne – Baba Tutumlarının İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü
- Chubb, N.H,F, Fertman C.I. & Ross J.L. (1997). Adolescent Self – Esteem and Locus of Control. Adolescence. Vol: 32, No: 125 (113 – 129).
- Cüceloğlu, D. (1993a). Dıştan Denetimli Kişi. Yaşadıkça Eğitim Dergisi. 30 (4 – 5).
- Cüceloğlu, D. (1993b). İnsan ve Davranışı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Dökmen, Ü. (1997). Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Dönmez, A. (1983). Denetim Odağı ve Çevre Büyüklüğü. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 1 (37 – 47).
- Durak, H. (1997). Ankara Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Özsaygı Düzeyleri ile Denetim Odağı Düzeyleri Arasındaki İlişki. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eldeklioğlu, İ. (1996). Karar Stratejileri ile Anne – Baba Tutumları arasındaki İlişki. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ertübey- Kurt C. (1990). Bir denetim Odağı Ölçeğinin Güvenirlik ve Geçerlilik Çalışması. 5. Ulusal Psikoloji Kongresi, Psikoloji – Seminer Dergisi Özel Sayısı. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Gordon, T. (1996). Etkili Ana – Baba Eğitimi. Aile İletişim Dili. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Gordon, T. (1999). Çocukta Dış Disiplin mi, İç Disiplin mi İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Haktanır, G., Aral, N., Alisinanoğlu, F., Baran, G., Başar, F., Köksal, A. & Bulut, Ş. (1999). Türkiye’de Anne – Baba Tutumu Araştırmalarına Genel Bakış. Cumhuriyet ve Çocuk. (Ed: B. Onur). 2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi. Ankara: A.Ü., Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Karnes, F.A & Megins, J.C. (1995). Self – actualization and Locus of Control of Gifted – Children in 4th Through 8th Grades. Psychological Reports. Vol: 76, No: 3, 1039 – 1042.
- Korkut, F. (1986). İlkokul Öğrencilerinin Kendilerine ve Ailelerine İlişkin Bazı Değişkenlerin Denetim Odakları Üzerine Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Korkut, F. (1991). Yetiştirme Yurdundaki Öğrencilerle, Gestalt Yaklaşımına Dayalı Olarak Yapılan Bireysel Danışmanın Sürekli Kaygı ve Denetim Odağı Üzerindeki Etkileri. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Lefcourt, H.M. (1982). Locus of Control. London: Lawrence Erlbaum Associates,
- Li, F. (1997). Age Differences in Locus of Control and Self – monitoring in China. Psychological Reports. Vol: 81 (1089 – 1090).
- Mwamvenda, T.S. (1995). South – African Graduate – Students Locus of Control, Gender Differences and Academic – Performance. Psychological Reports. Vol: 77, No: 2 (629 – 631).
- Njus, D.M. & Brockway, J.H. (1999). Perceptions of Competence and Locus of Control for Positive and Negative Outcomes. Personality and Individual Differences. Vol: 26 (531 – 548).
- Nunn, G.D. (1987). Concurrent Validity Between Children’s Locus of Control and Attitudes Toward Home, School and Peers. Educational and Psychological Measurement. Vol: 47 (1087 – 1089).
- Öztürk, İ. (1990). Anne – Baba Tutumlarının üniversite Öğrencilerinin Bağımsızlık, Duygular, Anlama, Yakınlık, Başatlık, Kendini Suçlama ve Saldırganlık Düzeylerine Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: H.Ü. Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Redgers, D.B. (1998). Supporting Autonomy in Young Children. Young Children. Vol : 53, No: 3 (75 – 80).
- Rotter, J.B. (1990). Internal Versus External Control of Reinforcement. American Psychologist. Vol: 45, No: 4 (489 – 493).
- Strickland, B.R. (1989). Internal _ External Control Expectancies. American Psychologist. Vol: 44, No: 1 (1 – 12).
- Yavuzer, H. (1992). Çocuk ve Suç. (6. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (1994). Yaygın Ana – Baba Tutumları. Ana – Baba Okulu. (4. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yeşilyaprak, B. (1988). Lise Öğrencilerinin İçsel Ya da Dışsal Denetimli Oluşlarını Etkileyen Etmenler. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Summary

A STUDY ON THE RELATIONSHIP BETWEEN CHILDRENS' LOCUS OF CONTROL AND THE PERCEPTION OF MOTHER ATTITUDES

Fatma Alisinanoğlu*

Introduction

A child's locus of control is determined by the positive and negative responses of people who are around him. The concept of locus of control takes place in the theory of social learning. The founder of the social learning theory is Rotter. One of the aspects of Rotter' personality theory is "internal locus of control" and another aspect is "external locus of control". However, according to the situations a person's locus of control can be changed from internal to external or vice versa. A person may act inclined toward external or internal in general life situations.

If a person's locus of control is internal he/she could believe that he/she is able to control his/her life and conditions according to his or her will. When he/she comes across failures in his or her life he/she reasons it to himself or herself not outside factors. When he needs to make decisions he practices his decisions without taking others pressure into consideration.

Because people's locus of control is external they think that praise and punishment are under the control of external forces, and they generally believe that they are not able to influence what will happen to them. Parents teach their children how to behave, think, perceive and feel intentionally or unintentionally with their attitude toward raising child.

The purpose of the study is to find the relationship between children's locus of control and the mother's attitude toward raising child and to determine if demographic factors such as socio-economical level, sex, number of siblings, educational level of parents make any difference on the children's locus of control.

Method

160 children were selected with random sampling among the children who were enrolled the elementary schools and ten years of age from lower and higher social economic level in Ankara. (n=80 from low socioeconomic level and n=80 from high social- economical level)

Instruments

Personal inventory form was used in order to find out demographic information about children and their families, and Turkish Form of Nowicki- Strickland' Locus Control Scale was used to determine the children's locus of control and Turkish Form of Parents Attitude Scale was used to determine perceived attitudes of mothers in this study.

Address for Correspondence: * Doç. Dr. Fatma Alisinanoğlu, G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Okul Öncesi Öğretmenliği Anabilim Dalı, 06500 Teknikokullar/Ankara

Analysis of Data

The analysis of variance was used in order to determine if demographic factors influence the locus of control. In order to find out the relationship between Children' locus of control and Perception of Mothers Attitude Pearson correlation was used..

Results and Discussion

The results of this study showed that there was no difference between the children' s locus of control and social economical levels, number of siblings, fathers' educational levels and birth order. However, there was difference between the children's locus of control and mothers educational level. Moreover, there was no relationship between the children's locus of control and democratic and oteterian mother. There was significant relationship between the children's locus of control and protective mother.

Since the locus of control of boys were external, it seems that parents attitude toward boys were quite different than girls. In addition, the reason why the locus of the boys is external might be the higher parents' expectations for the boys.

It should be paid attention that the result of protective mothers' attitude may influence the children's locus of control toward the external direction. When the mothers' educational level increases the children's locus of control becomes more internal.

It may be concluded that parents may influence their children's personality development as well as other development areas. Thus, parents are in need of training.